

دانشگاه پیام نور کرج

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته: مدیریت بازرگانی

دانشکده: پیام نور کرج

عنوان پایان نامه:

نگرش سنجی پیامدهای پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) بر روی

صنعت خودرو (مطالعه مورد شرکت ایران خودرو)

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر اعظم رحیمی نیک

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر بهروز لاری سمنانی

نگارش:

نعیمه عامل سلوکی

ماه و سال:

شهریور ۱۳۸۹

مقدمه:

دوره معاصر را می توان دوره شکوفایی سازمانهای بین المللی دانست. توسعه روابط بین المللی در زمینه های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، ورزشی و غیره نقش سازمانهای بین المللی برای سازمان دهی و قاعده مند کردن روابط چندجانبه بین کشورها را بیش از پیش ضروری ساخته است. در بعد سیاسی تشکیل سازمان ملل متحد، در بعد مالی ایجاد صندوق بین المللی پول و بانک جهانی، و در بعد اقتصادی-تجاری تأسیس موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت (گات) نمونه های بارزی از این قبیل سازمان هاست.

در جریان تحولات جهانی، تجارت بین المللی پیوسته اهمیت بیشتری پیدا کرده است تا حدی که بسیاری از اقتصاددانان و به ویژه متخصصان اقتصاد توسعه، آن را یکی از ارکان اصلی و ضروری برای توسعه انگاشته اند، به عبارت دیگر، دوره دگرگونی و تحول کیفی جامعه در چارچوب مرزهای آن به سر آمده است و هر کشوری بایسته است که با تکیه بر سیاست های برون نگر، استراتژی های توسعه اقتصادی خود را دنبال کند. پیشتازان صنعت و تکنولوژی، پیشتر از این، از مزایای تجارت آزاد و رقابت های بین المللی آگاهی یافته بودند و از این رو، پس از جنگ جهانی دوم و به محض آماده شدن بستر جهانی برای رونق و توسعه صنعتی، سنگ بنای این کار را گذاشتند. در سال ۱۹۴۷ گات پی ریزی شد و در قالب آن تلاش شد تا تجارت بین الملل قانونمندی های خاص خود را پیدا کند.

گات در راستای سیر تکاملی خود پس از نیم قرن زمینه تأسیس سازمان تجارت جهانی (WTO) را فراهم ساخت. این سازمان علیرغم گذشت مدت زمان کوتاهی از آغاز فعالیت خود توانسته است نقش چشمگیری در عرصه تجارت و اقتصاد جهانی ایفا نماید؛ به نحوی که این سازمان در حال حاضر با دارا بودن ۱۵۳ عضو، بیش از ۹۷ درصد تجارت جهانی را میان ملل عضو خود پوشش می دهد. به هر حال تحولات مزبور، رقابت سرسختانه کشورهای صنعتی، بلندپروازی ها و موقعیت های کشورهای شرق آسیا (به ویژه کشورهای نو صنعتی)، کاهش درآمد واقعی نفت و پایان گرفتن رونق

نفی و سرانجام، اشتیاق وافر ایران برای ایجاد تحول عمیق در فرایند توسعه اقتصادی کشور و سرعت بخشیدن به آن موجب شده است تا به گونه ای جدی تر و عمیق تر و عقلایی تر به تجارت جهانی و سازمان مربوط به آن برخورد شود. با توجه به این واقعیت شناخت ابعاد مختلف سازمان تجارت جهانی برای کشور ما از دو جنبه حائز اهمیت است:

اولاً سازمان مزبور با تحت پوشش قرار دادن طیف گسترده ای از کشورهای جهان از نظر قلمرو جغرافیایی، بخش اعظم اقتصاد جهانی را در چارچوب قواعد و مقررات خود قرار داده است. ثانیاً از نظر موضوعی موافقتنامه های منعقد شده در چارچوب سازمان مزبور نیز بخش اعظمی از فعالیت های تجاری اعم از مبادله کالاهای کشاورزی، صنعتی و همچنین تجارت خدمات را تحت پوشش قرار داده است.

لذا سازمان مزبور نه تنها بخش مهمی از اقتصاد کشورها را به طور مستقیم متأثر می سازد، بلکه با توجه به گستردگی قلمرو جغرافیایی و موضوعی فعالیت آن، به طور غیر مستقیم اقتصاد معدود کشورهای غیر عضو را نیز متأثر ساخته است.

کشور ما ایران با آنکه در بسیاری از سازمانهای تخصصی نظیر بانک جهانی، صندوق بین المللی پول، سازمان بین المللی کار و سازمانهای بین المللی دیگر عضو می باشد متأسفانه هنوز نتوانسته که به عضویت سازمان تجارت جهانی در بیاید. به هر حال WTO به مثابه کشتی است که برای حمل مسافران از یک بندر به بندر دیگر به راه افتاده و قرار است جمهوری اسلامی ایران نیز به مسافران ملحق گردد (کشور ما چندی پیش به عضویت ناظر WTO درآمده است و هم اکنون روند عضویت کامل در این سازمان را می گذراند). اما موضوع مهم این است که چه هزینه ای باید برای سوار شدن به کشتی پردازیم. و آیا در انتهای سفر به بندر مقصد می رسیم یا اینکه تلاطمات و تحولات ناشی از سفر ما را از ادامه سفر منصرف خواهد کرد. بنابراین باید دید اثرات و تبعات این عضویت در طول مسیر و در مقصد چگونه خواهد بود.

تقاضای الحاق ایران بالاخره پس از سالها در خرداد ماه ۱۳۸۴ به تصویب اجماع رسید و کشورمان وارد فرایند الحاق گردید. با فرض مشارکت فعل کشور در این زمینه، فرایند الحاق در یک دوره زمانی ۸ تا ۱۰ سال عملی خواهد شد و این فرصت بسیار مناسبی است تا اثرات الحاق ایران به WTO بر روی هر صنعت به طور جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

یکی از صنایعی که توجه بیشتر به عوامل فوق الذکر را در راستای پیوستن به سازمان تجارت جهانی دو صد چندان کرده صنعت خودروسازی است. هم اکنون در دنیا سالانه بیش از ۶۰ میلیون دستگاه خودرو تولید می شود و بیش از ۱۰۰ میلیون نفر به طور مستقیم و غیر مستقیم در صنعت اشتغال دارند. یعنی به طور متوسط برای تولید هر خودرو بیش از ۱ نفر اشتغال دارد.

صنعت خودرو به لحاظ ارتباط نزدیک با زندگی مردم از حیث شیوه و نحوه و حجم بالای سرمایه در گردش و اشتغال، مورد توجه و رقابت کشورهای بزرگ و کوچک قرار دارد. به گونه ای که بسیاری از پیشرفته ترین تکنولوژی های جهانی در این صنعت جای گرفته اند. تحولات بسیار سریع در دانش فنی، افزایش بهره وری نیروی انسانی، بکارگیری سخت افزارها و نرم افزارهای پیچیده، گرایش جهان به سمت فضای باز و آزاد تجاری، تراکم و انباشت سرمایه، حجم تقریباً بالای مصرف مواد اولیه و نیز ورود کشورهای نوظهور به صحنه رقابت جهانی و دیگر عوامل مؤثر، موجب تحولات چشمگیر در نظام تولید و تجارت جهانی خودرو شده اند. آنجا که این تحولات ناگزیر بر صنعت خودروسازی ایران اثر می گذارند، مطالعه وضعیت بازارهای جهانی خودرو ضروری می نماید.

در این تحقیق برآنیم تا نگرش سنجی کنیم که الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی چه اثراتی بر صنعت خودرو دارد. از این رو در این تحقیق پنج فرضیه در راستای سؤال اصلی تحقیق مطرح گردیده که در طول تحقیق این فرضیات مورد بررسی قرار خواهند گرفت تا با استفاده از این نتایج بتوان پیش بینی، تدابیر و فعالیت های لازم در خصوص کاهش اثرات منفی و افزایش اثرات مثبت الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی انجام داد.

فصل اول

(تعريف و تبیین موضوع)

۱-۱- مقدمه:

از پایان جنگ جهانی دوم رشد تجارت سرعت گرفته و در سه دهه اخیر بر شتاب روز افزون آن افزوده شده است. امروزه ضرورت حضور فعال در صحنه تجارت جهانی نه تنها نیازی به توجیه ندارد بلکه در شرایط تبدیل عالم به دهکده جهانی به اصلی بدیهی مبدل شده است. بر همه روشن است که تجارت راهنمای تولید و بلکه موتور حرکت اقتصادی است. لذا برای حضور مؤثر در این عرصه باید نوع نگاه و تقویت بنیانهای علمی و تولیدی را در صنایع مختلف و منجمله صنعت خودرو به روز کرد. صنعت خودروسازی در جهان در حال تغییر و تحولات سریعی است و رقابت بین المللی در این بازار روز به روز توسعه پیدا می کند. صنعت خودروسازی می تواند از منابع عمده کسب درآمد ارزی برای اقتصاد کشور باشد، مشروط به اینکه از ظرفیت و توان لازم برای فعالیت در بازار بین المللی برخوردار باشد و بتواند متناسب با تقاضای این بازار و نرخهای قابل رقابت به عرضه خدمات پردازد. آزادسازی و گسترش رقابت در بازار، یکی از جنبه های مهم روندهای جهانی شدن است.

در این فصل به تعریف موضوع، هدف از انتخاب موضوع، علت انتخاب موضوع، پیشینه تحقیق، کاربرد نتایج تحقیق، فرضیات تحقیق، روش تحقیق، قلمرو تحقیق، محدودیتهای تحقیق، تعریف واژگان می پردازیم.

۱-۲- تعریف موضوع:

سازمان تجارت جهانی به عنوان یکی از سازمانهای بزرگ بین المللی، امروزه نقشی شگفت از نظر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در بین کشورهای عضو و غیرعضو ایفا می کند. از نظر کارشناسان امر WTO، در صورت اجرای این موافقتنامه کشورهای عضو اعم از پیشرفته یا در حال توسعه می توانند از مزایای دوجانبه و چند جانبه و نیز در کل در جهت جهانی عادلانه گام بردارند، بدون اینکه در این روند به هیچ کشور یا دولتی فشار، تحریم و تظلم گردد.

شرکت ایران خودرو همواره سعی نموده است تا راهبردهای خود را بر پایه تولید خودرو در کلاس جهانی قرار دهد از این رو عواملی همچون قیمت، کیفیت، کمیت، تولید خودرو منطبق با استانداردهای جهانی و سهم بازار از مهم ترین دغدغه های شرکت به شمار می رود. این موضوع آنجا از اهمیت بیشتری برخوردار می گردد که پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی، باعث کاهش حمایت های دولتی شده و با کاهش تعرفه های واردات خودرو، می تواند تهدیدی در راستای از دست دادن سهم بازار داخلی به شمار آید. یقیناً سهم هر یک از عوامل فوق الذکر به یک نسبت بر صنعت مذکور اثرگذار نخواهد بود. لذا با توجه به شرایط کنونی حساس ما در موقعیت جهانی و نیز تلاشهایی که توسط سیاستمداران ایران در جهت پیوستن به سازمانهای جهانی صورت گرفته و می گیرد و نیز بررسی اینکه هر یک از متغیرهای فوق الذکر به چه میزان بر تولیدات داخلی خودرو اثرگذار خواهند بود مسئله عضویت ایران در این سازمان به عنوان سؤالی جدی و موضوعی اساسی و حیاتی در چهارچوب سیاستهای تجاری ایران قرار می گیرد.

۱-۳- هدف از انتخاب موضوع:

هدف موضوع حاضر، پیش بینی تبعات عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) بر روی صنعت خودرو به ویژه ایران خودرو از دیدگاه کارشناسان شاغل این صنعت می باشد و تعیین میزان تأثیر پذیری این صنعت از جنبه های مثبت و منفی از تجارت جهانی است. سیاستهای اعمال شده از سوی مدیران این صنعت و همچنین سیاستمداران و دست اندرکاران صنعت خودرو در شرایط ایجاد شده پس از الحاق، همگی باعث موقعیتهای رقابتی برای این شرکت می گردند تا از این طریق آثار منفی را حداقل نموده و یا تا حد امکان از بین برده و از نتایج مثبت آن سود حاصل نمایند.

۱-۴- علت انتخاب موضوع:

توسعه صنعت خودرو در سالهای اخیر در کشور و ارائه محصولات گوناگون و همچنین ارائه دو برند ملی توسط دو شرکت خودرو ساز بزرگ ایران یعنی ایران خودرو و سایپا ، و الزام انطباق خودروهای ساخت داخل با نیازهای مشتری و خدمات پس از فروش مناسب ، از ضروریات غیرقابل انکار است . لذا مشخص کردن اثرات مثبت و منفی عضویت ایران و اثرپذیری این بخش از تجارت در زمان الحاق یا عدم الحاق به سازمان تجارت جهانی یکی از علل انتخاب موضوع تحقیق حاضر می باشد . به علت اینکه نمی توان در زمان حاضر و با در نظر گرفتن شرایط بی ثبات اقتصاد جهانی ، موقعیتی را همانند الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی شبیه سازی نمود لذا تمام بررسی ها در ابعاد مورد توجه این تحقیق به صورت نگرش سنجی از خبرگان شاغل در صنعت خودرو کشور و به ویژه ایران خودرو می باشد و این امر میسر نمی گردد مگر اینکه ساختار نظری تحقیق در غالب استراتژیک تهیه گردد . چرا که بایستی میزان تغییرات حاصله از متغیرهای وابسته را جهت اثرگذاری بر این صنعت در زمان الحاق بررسی نمود.

فرصت ها، تهدیدها و نقاط قوت و ضعف در جهان صنعتی امروز باعث ایجاد رقابت فشرده ای در صنایع گردیده است . یکی از محورهای مهم و قابل بررسی و مطالعه برای چگونگی حصول به اهداف صنایع خودروی ایران که خواهان گسترش کمی و کیفی تولیدات خود می باشند، صرفاً از طریق مطالعه محیط درونی این شرکتها و همچنین بررسی محیط پیرامون و فضای بیرونی از نقطه نظر فعالیت رقبا است تا از این طریق این صنعت بتواند به حیات رو به رشد خود ادامه دهد.

برای بررسی جایگاه این صنعت در داخل و خارج از کشور ، لازم است که وضعیت موجود صنعت خودرو در جهان و روند تولید و تجارت خودرو مورد بررسی قرار گیرد تا در این راستا بتوان موقعیت کشورمان را در جهان آشکار کرد.

صنعت خودرو می تواند نقش کارسازی را در راهبرد توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور ، دستیابی به طرح اقتصاد بدون نفت و ... داشته باشد. لیکن لازم است که زمینه های توسعه صنعت خودرو ، چه از بعد داخلی و چه از بعد خارجی آن مشخص شود. که این امر یکی از دلایل انتخاب موضوع این پژوهش است تا از این طریق شاید بتوانیم حتی الامکان بررسی جامعی را در این زمینه انجام دهیم.

۱-۵- پیشینه تحقیق:

به لحاظ چالشی بودن مبحث پیوستن به سازمان تجارت جهانی (WTO) و نیز موضوع پیش بینی اثرات مختلف در خصوص عضویت صنعت خودرو در سازمان تجارت جهانی تا کنون تحقیقات و بررسیهای علمی از ابعاد مختلف روی این موضوع صورت گرفته است. البته باید یادآور شد که بحثهای کارشناسی ، سمینارها ، کنفرانسها-چه در داخل و چه در خارج-روی این بحث همیشه صورت گرفته و می گیرد. اما هیچ یک از این مباحث نتوانسته جایگاهی با اهمیت در جهت سیاست گذاری و اعمال سیاستهای کلان قرار گیرد.

تحقیقات صورت گرفته در این زمینه عبارت است از :

۱- رزاقی بهنود؛ اثرات پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) بر صنعت خودروسازی ایران ؛ به راهنمایی محمد تقی رضویان؛ پایان نامه کارشناسی ارشد ؛ دانشگاه آزاد علوم و

تحقیقات ؛ ۱۳۸۴

۲- مازندرانی محسن؛ تبعات پیوستن ایران به WTO و بررسی آن در صنعت پتروشیمی ؛ به

راهنمایی حسن اسماعیل پور ؛ پایان نامه کارشناسی ارشد ؛ دانشگاه آزاد تهران مرکز ؛ ۱۳۸۱

سایر مطالعات انجام شده در این زمینه در بخش منابع و مأخذ ذکر گردیده است.

۱-۶- کاربرد نتایج تحقیق:

پس از اتمام تحقیق و با در نظر گرفتن نتیجه آزمون فرضیات، می توان تا حدودی قضاوتی مستند درباره فعالیتهائی که باید در زمان الحاق یا عدم الحاق این بخش از صنعت به WTO به همراه سایر بخشها حاصل کرد، انجام داد.

نگرش حاکم بر این تحقیق، جامعه آماری و نیز شاخصهای بکار رفته همگی نشان دهنده روح تفکر نسبی حاکم بر صنعت خودرو بوده و می توان با نتایج و زاویه دید این تحقیق، نتایج مثبت و منفی الحاق به WTO را بر صنعت خودرو مشخص نمود. نتایج این پژوهش می تواند برای مسئولین صنعت خودرو به ویژه شرکت ایران خودرو که در تلاش هستند تا روز به روز در جهت جهانی شدن گام بردارند، مفید به فایده بوده و نیز ابهامات احتمالی در جهت منافع و مضرات عضویت ایران به WTO و تبعات آن بر صنعت خودرو را مرتفع نماید.

۱-۷- سؤال اصلی تحقیق و فرضیات:

سؤال تحقیق: پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) چه پیامدهایی بر صنعت خودرو ایران به ویژه ایران خودرو دارد؟

در تحقیق حاضر، فرضیاتی که باعث رهنمود ما به سؤال اصلی میگردند عبارتند از:

۱. عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) موجب کاهش سهم بازار داخلی شرکت ایران خودرو می گردد.

۲. عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) موجب کاهش قیمت خودرو می گردد.

۳. عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) موجب افزایش کمی تولید خودرو در شرکت ایران خودرو می گردد.

۴. عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) موجب افزایش کیفی تولید خودرو در شرکت ایران خودرو می‌گردد.

۵. عضویت ایران در سازمان تجارت جهانی (WTO) باعث ارتقاء تکنولوژی مورد استفاده در شرکت ایران خودرو می‌گردد.

۸-۱- روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش، پیمایشی و از شاخه تحقیقات میدانی و کتابخانه‌ای بوده است. در تحقیقات پیمایشی محقق در جهت توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موقعیت یا یک موضوع در جامعه مورد نظر است و بوسیله پرسشنامه، مصاحبه، اسناد و کتب مرتبط با موضوع تحقیق به جمع‌آوری داده‌ها می‌پردازد. اطلاعات این پژوهش از طریق پرسشنامه، اسناد و مدارک و در صورت نیاز، مصاحبه با متخصصان جمع‌آوری گردیده است.

سؤالات پرسشنامه به صورت چند گزینه‌ای و بر اساس مقیاس لیکرت طراحی و مورد بررسی قرار گرفته و اطلاعات بدست آمده از طریق پرسشنامه‌ها، اسناد، مدارک و مصاحبه‌ها از طریق روشهای آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. لازم به یادآوری است که تحقیق حاضر از نوع تحقیقات کاربردی است.

۹-۱- قلمرو تحقیق:

۹-۱-۱- قلمرو موضوعی:

در پژوهش حاضر موضوع عضویت ایران از نظر ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ... به سازمان تجارت جهانی به صورت اعم و موضوع عضویت ایران به سازمان تجارت جهانی (WTO) و تبعات این الحاق بر صنعت خودرو به ویژه ایران خودرو از جهت اخص مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۹-۲- قلمرو زمانی:

در این تحقیق در بخش تحلیل و بررسی اسناد و مدارک و اطلاعات به دو دوره زمانی برمی‌خوریم. مقطع زمانی اول و مربوط به فاصله زمانی سالهای پیش از عضویت کشورها به سازمان تجارت جهانی و مقطع زمانی دوم نتایج و اطلاعات مربوط به سالهای عضویت و بعد از عضویت کشورها به سازمان تجارت جهانی می‌باشد.

۱-۹-۳- قلمرو مکانی:

با توجه به اینکه شرکت ایران خودرو با داشتن تنوع زیاد در محصولات تولیدی و نیز تعداد پرسنل زیادی که با این شرکت فعالیت می‌کنند یکی از مطرح‌ترین شرکتها و بزرگترین و عظیم‌ترین شرکتهای خودروساز در ایران و در خاورمیانه می‌باشد. از این رو در پژوهش حاضر، شرکت ایران خودرو به عنوان قلمرو مکانی در نظر گرفته شده است.

۱-۱۰- محدودیتهای تحقیق:

پژوهشگر در جریان تنظیم پایان نامه و تهیه منابع و دسترسی به اطلاعات همواره با موانع و مشکلاتی روبرو می‌باشد که این موانع و مشکلات را می‌توان به دو دسته محدودیتهای اولیه که شامل موانع و مشکلاتی است که به طور کلی در بدو امر بر سر راه محقق قرار می‌گیرد است و محدودیتهای ثانویه مشکلات و موانعی را در بر می‌گیرد که در هنگام اجرای تحقیق محقق با آن مواجه می‌شود که شامل:

(۱) عدم دسترسی یا سختی دسترسی به منابع داخلی و خارجی در رابطه با مباحث نظری و

غیرنظری

(۲) محدودیت عدم دسترسی به منابع حاوی اطلاعات شرکتهای خودروساز جهانی در زمینه‌های

مورد نیاز این تحقیق

(۳) مخلوط بودن حوزه تحقیق با چهار حوزه بازاریابی، صنعت، اقتصاد و سیاست

۴) اپیدمی ترس و نیز محرمانه تلقی کردن کلیه اطلاعات در دسترس شرکت

۱-۱۱-تعریف واژگان:

GATT (General Agreement on Tariff and Trade) موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت: نام

قدیمی تجارت جهانی که از زمان دور اروگوئه تغییر نام یافته و به WTO تبدیل شده است.

WTO (The World Trade Organization) سازمان تجارت جهانی: یکی از سازمانهای اقتصادی

بین المللی که خواستار ادغام و یکپارچگی تجارت جهانی و حرکت کشورها در رفع موانع تعرفه ای و غیرتعرفه ای است.

Technology تکنولوژی: به دانش و علم کاربردی گفته می شود و شامل سخت افزار و نرم افزار

است. از تکنولوژی به عنوان وسیله برای رسیدن به اهداف استفاده می شود.

Industry صنعت: هر گونه اقدام تولیدی به ویژه ساختن اشیاء یا اقدام در سر هم کردن بعضی از

خدمات (مانند حمل و نقل و یا ارتباطات) که سرمایه و نیروی کار نسبتاً بزرگی را به کار می برد و به آن تجارت، کسب و کار، تولید و ساخت هم اطلاق می شود.

Index شاخص: نشانه یا شماره ای برای مشخص کردن یک کمیت خاص از بین مجموعه ای از

مقادیر مشابه و همانند.

Strategy استراتژی: الگو یا طرحی که هدفها، سیاستها و زنجیره های عملیاتی یک سازمان را

در قالب یک کل به هم پیوسته با یکدیگر ترکیب می کند.

Attitude Assessment نگرش سنجی: استفاده از ایده ها و نظرات دست اندرکاران مرتبط با

موضوع مورد بررسی و استفاده از تکنیک هایی جهت کمی نمودن آن نظرات.

فصل دوم

ادبیات تحقیق

بخش اول : جهانی شدن و شناسایی بستر جهانی

۲-۱-۱- مقدمه :

قرن ۱۸ و ۱۹ و اوایل قرن بیستم دوره حکومت عقاید اقتصاددانان کلاسیک در جهان بود ، آنها براین عقیده بودند که مکانیزم بازار، کارآمد است و نیروهای عرضه و تقاضا خود می توانند فعالیتهای اقتصادی را در جهت رفاه و نیک بختی افراد بشر تنظیم کنند . تعادل اقتصادی به خودی خود بوجود می آید و دراین تعادل اشتغال کامل است . با توجه به منابع در دسترس ، تولید در اقتصاد بهینه بوده و افرادی که مایل به کارکردن هستند ، مشغول به کار خواهند بود و دست نامریی بازار با تنظیم فعالیت های اقتصادی و ایجاد تعادل، رفاه را برای همگان بوجود می آورد.(تقوی، ۱۳۸۱: ۱۵)

بسیاری از متفکران معتقدند اولین حرکت درخصوص جهانی شدن اقتصاد به اواخر قرن ۱۹ میلادی باز می گردد . اقتصاد در آن زمان با توجه به شرایط آن روز جهانی بوده است هرچند که به وسعت جهانی شدن در اواخر قرن بیستم نمی رسد . باتوجه به نسبت تجارت به تولید ناخالص ملی ، جریان سرمایه و قابلیت تبدیل پول در دوره زمانی ۱۸۷۰ تا ۱۹۱۴ این دوره را دوره طلایی ادغام اقتصادی نامگذاری کرده اند(بهکیش ، ۱۳۷۹).

یکی از عوامل موثر بر جهانی شدن در اواخر قرن ۱۹ افزایش حجم تجارت بود . سهم صادرات از تولید ناخالص داخلی انگلستان از ۱۰/۳ درصد در سال ۱۸۷۰ به ۱۴/۷٪ در سال ۱۹۱۳ رسید و این نسبت برای آلمان در همین دوره زمانی از ۷/۴٪ به ۱۲/۲٪ افزایش پیدا کرد . علل اصلی افزایش حجم تجارت در این دوره را می توان ناشی از سیاست های آزاد منشانه دولت ها ، افزایش مهاجرت و سرعت گرفتن حرکت سرمایه دانست ، به طوری که در سال ۱۸۹۴ بدهی خارجی آمریکا ۲۶٪ تولید ناخالص داخلی آن کشور بود. بنابراین سیال شدن سرمایه در اواخر قرن ۱۹ به وضوح مشاهده می شود . البته در قرن ۱۹ اعتقاد عمومی برآن بود که شرایط جهان (از جمله آزادی اقتصادی (همچنان ادامه می یابد . ولی این اعتقاد درست در نیامد(موسوی ، ۱۳۷۲).

در نیمه اول قرن ۲۰، بحران اقتصادی بزرگ ۱۹۲۹-۳۰ نشان داد که دست نامرئی بازار به درستی عمل نمی کند و مکانیزم بازار می تواند به جای رفاه و اشتغال کامل، بدبختی و بیکاری به بار آورد. به علاوه وقوع دو جنگ جهانی اول و دوم در سطح بین المللی بین اقتصادهای آزاد جهان - بر سر تقسیم بازار و سود حاصل از سرمایه گذاری خارجی - معرف این موضوع بود که آزادی کامل، بدون نظارت و کنترل می تواند فاجعه آمیز باشد. در زمینه اقتصاد بحران بزرگ باعث تجلی عقاید کینز گردید. او با اشاره به ناکارآمدی آزادی فعالیتهای اقتصاد، خواهان مداخله دولت در اقتصاد، برای اجتناب از بروز بحران اقتصادی، حفظ استاندارد زندگی مناسب و اشتغال کامل گردید. در فاصله سالهای ۱۹۱۴-۵۰، بروز دو جنگ جهانی و کوشش ناموفق برای تجدید حیات نظام پایه طلا و بحران بزرگ اقتصادی باعث افزایش در حمایت گرایی و محدود ساختن رشد تجارت در جهان شد.

در سطح ملی نیز قدرت یافتن عقاید کینزی، سبب تاکید بر سیاستهای اقتصادی، برای حفظ اشتغال و افزایش رشد در داخل و همچنین محدود ساختن تجارت و جریان سرمایه - به دلیل افزایش منافع ملی - گردید. اما بعد از سال ۱۹۵۰، حمایت گرایی و ایجاد موانع در راه تجارت کاهش یافت و پیشرفتهای تکنولوژیک، به خصوص در زمینه ارتباطات و کامپیوتر، باعث افزایش استاندارد زندگی و بهبود وضعیت بهداشت و آموزش گردید. پیشرفتهای فنی با کاهش هزینه ارتباطات بار دیگر سبب افزایش مبادلات و نقل و انتقال سرمایه، بین کشورها شد.

پس از اتمام جنگ جهانی دوم با تاسیس نهادهایی چون سازمان ملل متحد (۱۹۴۵) صندوق بین المللی پول و بانک ترمیم و توسعه یا بانک جهانی (۱۹۴۵) و گات (۱۹۴۷) اولین قدم ها در جهت هماهنگ سازی کشورها در زمینه های سیاسی و اقتصادی برداشته شد. البته تا اوایل دهه ۱۹۷۰ روند جهانی شدن به کندی پیش می رفت ولی روند تحولات طی دهه های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ سرعت گرفت و سرعت روند جهانی شدن در دهه ۱۹۹۰ به اوج خود رسید. دلایل عمده سرعت گیری روند جهانی شدن در سالهای اخیر را می توان به صورت زیر خلاصه کرد:

- فروپاشی نظام نرخ ثابت مبادله پول کشورها در مقابل دلار و طلا در اوایل دهه ۱۹۷۰ که براساس توافق های کنفرانس برتون وودز^۱ در سال ۱۹۴۴ بوجود آمده بود .
- کاهش مداخلات دولت ها در امور اقتصادی کشورها بخصوص در دهه ۱۹۸۰
- تغییر استراتژی جایگزینی واردات و گسترش استراتژی توسعه صادرات که عامل محرکه آن کشورهای جنوب شرقی آسیا بودند.
- افزایش تحرک سرمایه در ماورای مرزها که موجب افزایش شدید رقابت در دسترسی به سرمایه به خصوص در کشورهای در حال توسعه شد.
- کاهش هزینه های حمل و نقل و پیشرفت سریع در تکنولوژی اطلاعاتی که موجبات ادغام بیشتر بازارهای کالا و سرمایه را فراهم آورد .
- فروپاشی نظام سوسیالیستی اتحاد جماهیر شوروی در ۱۹۹۱ که نقش مهمی در پایان جنگ سرد و گسترده شدن مکانیزم بازار در جهان داشت .
- جهانی شدن مسایل محیط زیست که نقش مهمی در گسترش همکاری های بین المللی برای قانونمند کردن فعالیت های اقتصادی جهانی داشت .
- به ثمر رسیدن دور اروگوئه در مذاکرات گات در سال ۱۹۹۴ که نقطه عطفی در فرآیند جهانی شدن می باشد(بهکیش ، ۱۳۸۰).

۲-۱-۲- مفاهیم جهانی شدن^۲:

با وجود اینکه برخی معتقدند جهانی شدن بحث جدیدی است اما باید اظهار داشت که بحث جهانی شدن به لحاظ ابعاد و تفاسیر گوناگونی که بر آن وجود دارد دارای قدمت بسیار زیادی است ، لذا به دلیل همین پراکندگی است که تا به امروز اتفاق نظر کمتری در این زمینه وجود داشته است . لازم به ذکر است که در کنار واژه جهانی شدن واژگان و مفاهیم دیگری نیز بکار می رود که گاهاً از

^۱Bertton woods

^۲ Globalization

همگی آنها یک برداشت می شود در اینجا به تفاسیری که برای واژگان مختلفی که در این زمینه وجود دارد، اشاره می شود:

جهانی شدن اشاره به فرآیند دارد که از طریق آن اقتصادهای ملی بازتر شده و بنابراین بیشتر تحت تاثیر اقتصاد فراملی قرار می گیرد و در آنها کنترل ملی کاهش می یابد. یک تمایز مفید، تفاوت میان بین المللی شدن^۳ و جهانی شدن است. بنابراین جهانی شدن و ایندمستر بزرگترشان انسجام درونی اقتصادی بین کشورها است^۴.

در بین المللی شدن، واحدهای اقتصادی اصلی ملی، باقی می مانند. اگر چه جنبه های بین المللی اقتصادی مانند: تجارت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و شرکتهای چند ملیتی، اهمیت بیشتری می یابد. با وجود باز شدن بیشتر اقتصادها، فعالیتهای اقتصادی بین المللی را می توان عمدتاً ادامه فعالیتهای اقتصادی ملی دانست. برای مثال شرکتهای چند ملیتی، پایگاه آشکار ملی خود را حفظ می کنند و تابع مقررات در کشور مادر می باشند.

از طرف دیگر جهانی شدن اشاره بر وضعیتی دارد که در آن دیگر اقتصادهای ملی متمایز وجود ندارند و این واحدهای اقتصادی در یک نظام فرآیندها و مبادلات بین المللی ادغام می شوند. تولید، واقعاً جهانی می شود و در آن شرکت های فراملی بدون ارتباط ملی، با مدیریت بین المللی جایگزین شرکت های چند ملیتی می گردند.

در جهانی شدن شرکت ها « بی وطن » می شدند و دولت های ملی، دیگر نمی توانند آنها را مضموم مقررات و کنترل سازند. نظام اقتصاد بین المللی مستقل و خود مختار می شود و تنها در سطح بین المللی قابل کنترل است (تقوی، ۱۳۸۱: ۱۶ و ۱۷).

³ Internationalization

⁴ Globalization & challenges

۲-۱-۳- فراملی یا فراملیتی^۵:

این واژه در زمینه فرآیند ایجاد نهادها و بازیگرانی که از نظامهای حقوقی دولتی فراتر می‌روند، بکار می‌رود. جزو اینها قراردادهای حقوق بین‌المللی و نیز شرکتهای اقتصادی که ساختار آنها مستقل از چارچوب مکانی یک ملت است^۶ به شمار می‌رود. شرکتهای چند ملیتی نوع برجسته شرکتهای اقتصادی فراملیتی است (Mc Gann, 2002).

کمیسیون ملل متحد در قانون تجارت بین‌المللی شرکت چند ملیتی را به این شرح تعریف می‌کند. «اصطلاح شرکت چند ملیتی شامل شرکتهایی می‌گردد که از طریق شعب فرعی، شاخه‌ها، یا شرکتهای وابسته با سایر سازمانها، در امور بازرگانی اساسی یا سایر فعالیت‌های اقتصادی کشور میزبان دخالت دارند ولی کنترل یا تصمیم‌گیری‌های آنها در کشور یا کشورهای دیگر که کشورهای مادر خوانده می‌شوند، متمرکز است.»

۲-۱-۴- جهان شمول شدن یا عام شدن^۷:

بین واژه جهان شمول شدن و جهانی شدن باید تفکیک قائل شد. «بسیاری از چیزها جهان شمول اند، بدون اینکه جهانی باشند. مثل علم، یعنی صحت آنها محدود به یک مکان و زمان خاص نیست، اما رواج آن شاید.»

۲-۱-۵- جهانی گرایی:

مفهوم جهانی شدن با جهانی گرایی فرق دارد. جهان گرایی یا جهان وطن^۸ این مفهوم را دربر دارد که یک اندیشه متعلق به یک ایدئولوژی یا یک سبک زندگی ابعاد جهانی پیدا می‌کند و در این فرآیند

⁵ Trans nationalization

⁶ Global player

⁷ Universalization

⁸ Cosmopolitan

خصوصیات جوامع دیگر را نابود می کند و خود را جایگزین خصوصیات آن جامعه می کند (Rose,2000:P5).

۲-۱-۶- جهانی سازی^۹:

این واژه مفهومی خاص را در بر می گیرد و بیان می کند . جهانی شدن نیازمند یک بازیگر قدرتمند است که از پدیده جهانی شدن حمایت می کند ، به نظر می رسد ، جهانی سازی یک ایدئولوژی باشد . چون معمولاً اصطلاح « گلوبالیسم » برای ایدئولوژی نئولیبرال به کار گرفته می شود که هدف اساسی آن عبارت از تسلط بر بازار جهانی است (Rennie-Yeong hyun ,1999: P3) .

پژوهشگران اقتصادی ، جهانی شدن را به طرق مختلف تعریف کرده و هریک از دیدگاه خاصی به این مسئله نگاه کرده اند . « کروگمن » و « رنه بالز » جهانی شدن را « ادغام بیشتر بازارهای جهانی » تعریف کرده اند .

پروفسور کول با بهره گیری از تعریف « سازمان همکاری و توسعه اقتصادی » (OECD) جهانی شدن را الگوی تکامل یابنده ای از فعالیتهای فرامرزی بنگاهها و شرکت ها تعریف می کند . که شامل سرمایه گذاری بین المللی ، تجارت و همکاری برای ابداع و نوآوری و توسعه فرآورده های تازه و نو ، تولید ، منبع شناسی و بازاریابی است .

« مک ایوان » جهانی شدن را « گسترش بین المللی مناسبات تولیدی و مبادله سرمایه سالانه » می داند . « ساتکلینف و گلین » علاوه بر گسترش سرمایه داری ، جهانی شدن را با « به هم پیوستگی بیشتر اقتصادها » مشخص می کنند . « لئونارد » بر این عقیده است که جهانی شدن وضعیتی است که « رفاه مردم عادی ، دیگر فقط به عملکرد دولتشان وابسته نمی باشد . »

صندوق بین المللی پول^{۱۰} جهانی شدن را « ادغام وسیع تر و عمیق تر » تعریف می کند ، به عبارت دیگر جهانی شدن را رشد وابستگی متقابل اقتصادی کشورها در سراسر جهان از طریق

^۹ Globalism

^{۱۰} (IMF) International Monetary Fund